

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

ПОВОЄННА УКРАЇНА: ПОШУК ШЛЯХІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВІДРОДЖЕННЯ¹

В Україні й за її межами продовжується пошук шляхів відродження української економіки після війни. Цій проблемі присвячено багато робіт українських і закордонних авторів, в яких аналізуються різні підходи, аспекти і варіанти вирішення складних завдань. У цьому потоці точок зору, пропозицій, статей, монографій, концепцій і стратегій виділяється монографія, яка підготовлена досить великим колективом авторів за редакцією українських науковців Леоніда Кістерського та Анатолія Задой та вийшла англійською мовою в англійському видавництві "Cambridge Scholars Publishing" під назвою **"Трансформація та повоєнне відновлення економіки України"**².

Монографія є комплексним дослідженням фундаментального характеру на основі застосування міждисциплінарного підходу та філософських узагальнень, що надає роботі додаткової наукової ваги та перспективного значення.

У вступі до монографії логічно обґрунтовано мету дослідження та структуру роботи. Метою дослідження автори визначили тактичні та стратегічні кроки повоєнного відновлення ключових секторів економіки України. Причому, що особливо важливо з практичної точки зору, автори аналізують і враховують позитивний світовий досвід реконструкції економік та ефективного управління процесами їх відновлення із застосуванням передових технологій і пропонують його адаптування до сучасних реалій України.

Згідно з логікою мети, структура монографії складається з 5 глав, які містять 22 смислових розділи, в яких розглянуті такі ключові сектори економіки, як промисловість, сільське господарство, енергетика, будівництво, фінанси та окремі складові цих секторів. Причому можливості їх відродження проаналізовано як з методологічної, так і з практичної точки зору. Важливо, що основну увагу приділено саме практиці відбудови, що містить конкретні рекомендації саме для відродження економіки України.

Для вирішення фундаментальних проблем відродження економіки України автори звертають особливу увагу не лише на сучасні *механізми управління* процесами відновлення, а й на *наявні людські ресурси* на основі меритократичного підходу до підбору кадрів. Вони також наполягають на

¹ Рецензія на книгу: "Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine" за науковою редакцією Леоніда Кістерського та Анатолія Задой, "Cambridge Scholars Publishing", 2024, 451 с.

² Kistersky L., & Zadoia A. (Eds.). (2024). *Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine*. Cambridge Scholars Publishing, UK. 451 p. <https://www.cambridgescholars.com/product/978-1-0364-1285-2/>

необхідності *ціннісного підходу*, наявності високих морально-етичних якостей сучасних та майбутніх акторів реалізації відновлення економіки України на шляху до об'єднаної Європи.

Як відомо, війна Росії проти України неймовірно ускладнила демографічну ситуацію в Україні, змінила ставлення суспільства і влади до соціально-демографічних процесів, усвідомлення цінності людського життя порівняно з усіма без винятку ресурсами. Війна одночасно різко знизила і без того низьку народжуваність в Україні та значно підвищила смертність серед усіх вікових груп і професій. Кілька мільйонів переселенців рушили на захід України, а понад шість мільйонів українців, переважно діти та жінки, були змушені покинути країну. Окрім біженців, у 2022–2024 роках відбувається масштабна трудова міграція за кордон.

Таким чином, повернення активних "військових мігрантів" на батьківщину відіграватиме ключову роль у формуванні пропозиції робочої сили для відновлення економіки країни. Тому визначення можливостей і напрямків поточної та післявоєнної демографічної політики автори логічно вважають однією з головних складових стратегії відновлення українського суспільства.

Перспективи повернення військових мігрантів, насамперед зовнішніх, безпосередньо пов'язані з тривалістю їхнього перебування в іншій країні. Чим довше воно триває, тим більше мігрантів не тільки знаходять роботу за кордоном, а й загалом адаптуються до нового життя в новому суспільстві.

Для подолання цієї тенденції, на думку авторів, в Україні потрібно активно створювати не лише робочі місця для працевлаштування, а й набагато ширші, ніж пропонують за кордоном, можливості для самореалізації. Також зараз дуже важливо підтримувати контакти з мігрантами (як військовими, так і трудовими), зберігати в них почуття причетності, необхідності та важливості для України.

Очевидно, що всіх повернути буде неможливо, а тому вкрай потрібно перетворити тих, хто залишиться за кордоном, на своєрідних "агентів впливу України". Бо вони можуть поширювати позитивний образ нашої країни та наших співвітчизників у світі, лобювати українські інтереси, зокрема щодо інвестиційних можливостей. Однак неминуче скорочення населення України фактично не залишає надії на необхідні масштаби пропозиції робочої сили в період повоєнного відновлення економіки. Відповідно, потреба залучення кваліфікованих іммігрантів у країну стане реальністю.

Одним із найбільш нагальних кроків для покращення демографічного клімату в Україні є перехід від грошової підтримки до створення більш сприятливого соціально-економічного клімату для народження та виховання дітей, включаючи досягнення фінансової самодостатності сімей і можливості поєднання оплачуваної роботи та наявності вільного часу для сім'ї. У післявоєнний період також доцільно буде провадити політику "активного довголіття" шляхом створення клімату для підтримки належного

стану здоров'я, безпеки, соціальної інтеграції та можливості працевлаштування громадян похилого віку.

Сучасна світова криза є глобальною, що включає не тільки економічну, а й соціальну та духовну складові. У процесі повоєнної відбудови України, як наголошують автори, основну увагу має бути приділено запровадженню ціннісного підходу у формуванні нового кадрового потенціалу країни.

Крім того, на думку авторів, для подолання нинішньої системної кризи в Україні "необхідне консолідоване застосування тактичних і стратегічних заходів реформування. Серед безпосередніх тактичних заходів – реформування системи управління та протидії корупції, а стратегічних – відновлення верховенства права та морально-етичних норм в економіці".

Як зазначає один із авторів монографії, професор Кшиштоф Павловський, який є відомим польським науковцем, що має практичний досвід політичного діяча (двічі сенатор польського Сейму) і організатора вищої освіти, проблема корупції актуальна практично для всіх країн і в усі часи. Наприклад, не тільки для Польщі, а для інших країн – кандидатів на вступ до ЄС корупція була однією з найважливіших тем дискусій між владою ЄС та країнами. Навіть після набуття членства в ЄС Польща продовжила рішучу боротьбу з корупцією на інституційному рівні. Так, у 2006 році польська влада створила Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ) – спеціальну службу для боротьби з корупцією в громадському та господарському житті, зокрема в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також для боротьби з діяльністю, що завдає шкоди економічним інтересам держави. Сам факт існування та контрольна діяльність ЦАБ, безумовно, зменшує схильність до корупції.

Україна потребує нових реформ, які б змінили внутрішню основу розвитку держави, створили умови для роботи економіки на благо всього суспільства та рівність усіх перед законом. Проте однією з головних проблем у реалізації цих реформ є дотримання високих морально-етичних стандартів на всіх рівнях суспільних відносин.

Важлива роль у реалізації відбудови економіки України належить уряду, в якому урядовці мають відповідну освіту і підготовку, а також отримують достатню винагороду. Процеси відбудови також повинні супроводжуватись чітким, стабільним законодавством та прозорими і ефективними регуляторною, правовою та судовою системами, загальнодоступним соціальним забезпеченням, а також безжальною боротьбою з корупцією.

Існує одна важлива обставина, яка свого часу значною мірою сприяла успіху плану Маршалла у повоєнній відбудові Західної Європи – це залучення надзвичайно талановитих фахівців для його реалізації. Керівник Організації економічного співробітництва (ОЕС) Пол Хоффман, якого пізніше журнал Fortune назвав "батьком іноземної допомоги", розумів, що успіх проєкту залежить від якості людей, які його виконують.

Координація діяльності донорів і взаємодія з реципієнтом є одним із найбільш важливих і складних елементів в повоєнній відбудові України.

Вибір "координаційних" варіантів зводиться, на думку авторів, до двох основних – долучитися до вже існуючої координаційної інституції або створити спеціальну.

Так, наприклад, поширеною є точка зору, що країни G7 повинні очолити координацію донорів у партнерстві з урядом України, водночас дозволяючи гнучкі можливості для участі всіх зацікавлених країн, що не входять до G7, та інших партнерів. Європейський Союз міг би організувати Цільову групу з "Реконструкції та відновлення України". Кожен член G7 може призначити старшого спеціального представника до цільової групи, як і інші країни, які бажають брати участь у зусиллях з відновлення України. Будь-які міжнародні інституції та керівники великих компаній приватного сектору також можуть подати заявку на членство в робочій групі.

В подальшому донори могли б сформувати галузеві робочі групи високого рівня, спочатку поставивши пріоритетом відродження аграрного сектору, розвиток інфраструктури, відновлення житла, енергетики, води, каналізації та промислових потужностей. Кожну галузеву робочу групу могли б спільно очолювати високопосадові особи з країн Великої сімки та українські представники, включаючи представництво українських посадовців на муніципальному та місцевому рівнях, а також участь успішних представників приватного сектору та багатосторонніх банків розвитку, представників українських неурядових організацій. Механізм координації донорів матиме чіткі та обмежені в часі цілі щодо відновлення економічного зростання України.

Але в будь-якому варіанті механізму координації Україна повинна очолити власний процес реформування та відновлення, узгоджуючи з донорами деталі плану і спільно контролювати його. Побудова системи ефективного управління ресурсами реформування та повоєнного відновлення України має бути заснована на законодавчій основі високого рівня – Законі Верховної Ради України. Автори вважають, що для ефективного управління залученими ресурсами доцільно створити спеціальну державну установу з високим статусом та повноваженнями, з персоналом належної кваліфікації, реальними можливостями програмувати та координувати ресурси і, крім урядовців високої кваліфікації, залучати до її роботи провідних економістів-міжнародників, представників академічних і бізнесових кіл. Дієвість такого підходу довела не тільки повоєнна Європа, а й Південна Корея, яка в стислі історичні строки на основі передових технологій відбудувала повоєнну економіку, а також спромоглася подолати аграрну монокультурність і зайняти лідируючі позиції серед найрозвинутіших ринкових демократій за всіма основними показниками.

У сучасній світовій економіці саме *людський капітал* відіграє провідну роль у високотехнологічному розвитку країни. Інклюзивне навчання і практична орієнтація освіти стали визначальними чинниками у формуванні економічних успіхів багатьох країн. Відновлення Європи після Другої світової війни і повоєнної Південної Кореї було здійснено не тільки завдяки

оптимальній архітектоніці системи проектного управління процесами, але й залученню надзвичайно талановитих людей на всіх етапах їх реалізації.

Економічні успіхи Європи та Південної Кореї довели, що формування людського капіталу через освіту (яка, за Конфуціанською філософією, належить до головних опор) на основі ціннісного підходу є одним із вирішальних чинників безпрецедентно успішного економічного і соціального розвитку. Для України як ніколи важливо вивчати та досліджувати принципи та цінності, які привели до формування успішних демократичних європейських та азійських країн. Україна потребує нових реформ, які б змінили внутрішню основу розвитку держави на основі дотримання високих морально-етичних стандартів на всіх рівнях суспільних відносин.

Звісно, рецензована монографія не охоплює всю обширну економічну проблематику повоєнного відродження України, але досить ґрунтовно аналізує її основні економічні складові. Дослідження цієї тематики, безумовно, має стратегічний потенціал і є підґрунтям подальшого розвитку теоретичних засад проблематики повоєнної економічної реконструкції країни. Зі свого боку теоретичний фундамент дозволив авторам запропонувати дієві практичні методи і заходи відродження економіки України на основі новітніх технологій та ефективних методів менеджменту з використанням передового міжнародного досвіду. Подальші дослідження, на мою думку, доцільно зосередити на шляхах створення в Україні національного господарського комплексу, що має внутрішні структурні опори національно укоріненого розвитку і здатний забезпечувати стійкість економіки і суспільства в умовах постійних дестабілізаційних впливів.

В цілому видана англійським видавництвом монографія є беззаперечним успіхом її авторів і наукових редакторів, яким вдалося структурно об'єднати і науково обґрунтувати численні компоненти складних процесів економічного відродження України. Англійська мова видання і висока якість продукту дають можливість познайомитися з запропонованими науковими результатами широкому колу зарубіжних читачів, включаючи майбутніх інвесторів та кредиторів і всіх тих, хто має намір взяти участь у процесі повоєнного відновлення економіки України.

Андрій Гриценко, *д-р екон. наук, проф.,*
акад. НАН України; заступник директора Державної установи "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України".
 ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5030-864X>

POST-WAR UKRAINE: THE SEARCH FOR WAYS OF TRANSFORMATION AND RECOVERY

Book review: Kistersky L., & Zadoya A. (Eds.). *Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine*. UK, Cambridge Scholars Publishing, 2024, 451 p.

Published at the end of 2024, the monograph offers an original study the purpose of which is to develop models of the post-war revival of Ukraine both at the level of the national economy as a whole and in individual spheres of activity. Until now, neither in Ukraine nor in other countries has there been a comprehensive study of a similar problem, which would analyse the possibilities of recovery and competitive development of the main sectors of the economy.

To resolve the war-caused problems in Ukraine, not only new economic mechanisms are necessary, but also new approaches to the selection of personnel, which will consider high spiritual, moral and other human values on Ukraine's path to high-tech development.

Ukraine, like the recipients of the "Marshall Plan" at one time, must take decisive action for its own reconstruction and implementation of the high-tech development strategy. The effectiveness of this approach was proven by post-war Europe. South Korea too, within the lifetime of one generation, was able to move from a poor agrarian country to leading positions among the most developed countries in the world in terms of all main indicators.

Thus, the complex, long-term work of reforming and restoring Ukraine on a market-democratic basis has already started. This process, in fact, concerns all sectors of the economy and areas of the country's life. Therefore, we need a sufficiently detailed and specific program, coordinated with donors, which will allow rebuilding Ukraine on modern European foundations.

The focus of the monograph is the study of the problems of transformation and post-war restoration of the Ukrainian economy, and it is mainly intended for potential practical participants in these processes. However, the authors are convinced that it will be interesting and useful to all researchers analysing the transformations of complex economic systems. Methodological approaches and practical recommendations can be adapted to the specifics of a country that is solving the problems of transformation and building an economic model that would correspond to new geostrategic realities.

Andrii Grytsenko, *Dr. Sci. (Econ.), Professor, Academician of the NAS of Ukraine, Deputy Director of the State Organization "Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine".*
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5030-864X>